

**Normas, kas noteic privāto augstskolu studiju programmu īstenošanu valsts valodā,
neatbilst Satversmes 112. un 113. pantam;
pārējā lietas daļā izskatīšanu atsāks pēc būtības**

Satversmes tiesa 2020. gada 11. jūnijā pasludināja spriedumu lietā Nr. 2019-12-01 “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 105. un 112. pantam”.

Apstrīdētās normas

Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešais teikums:

“Augstskolu dibinātāji nosaka augstskolai īstenojamus uzdevumus. Augstskolas to autonomijas ietvaros nodrošina studiju, pētniecības un mākslinieciskās jaunrades darba nedalāmību, iespēju iegūt zināšanas, akadēmisko izglītību un profesionālo prasmī, akadēmiskos grādus, profesionālos grādus un profesionālo kvalifikāciju sabiedriskās dzīves, tautsaimniecības, kultūras, veselības aprūpes, valsts pārvaldes un citās profesionālās darbības jomās. Tās savā darbībā izkopj un attīsta zinātņi, mākslu un valsts valodu. Augstskolas nodrošina studējošajiem iespējas nodarboties ar sportu.”

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa:

“Augstskolās un koledžās studiju programmas īsteno valsts valodā. Svešvalodu lietošana studiju programmu īstenošanā iespējama tikai šādos gadījumos:

- 1) Eiropas Savienības oficiālajās valodās var īstenot studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, un studiju programmas, kuras īsteno Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros. Ārvalstu studējošajiem studiju kursu obligātajā apjomā iekļaujama valsts valodas apguve, ja studijas Latvijā ir paredzamas ilgāk par sešiem mēnešiem vai pārsniedz 20 kredītpunktus;
- 2) ne vairāk par vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde;

- 3) studiju programmas, kuru īstenošana svešvalodā ir nepieciešama studiju programmas mērķu sasniegšanai, atbilstoši Latvijas Republikas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Par studiju programmas atbilstību izglītības programmu grupām lemj licencēšanas komisija;
- 4) Eiropas Savienības oficiālajās valodās drīkst īstenot kopīgās studiju programmas.

Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts:

“Grozījumi šā likuma 56. panta trešajā daļā attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu stājas spēkā 2019. gada 1. janvārī. Augstskolām un koledžām, kuru studiju programmu īstenošanas valoda neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas nosacījumiem, ir tiesības turpināt studiju programmu īstenošanu attiecīgajā valodā līdz 2022. gada 31. decembrim. Pēc 2019. gada 1. janvāra studējošo uzņemšana studiju programmās ar īstenošanas valodu, kas neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas nosacījumiem, nav atļauta.”

Augstāka juridiska spēka normas

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pants: “Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.”

Satversmes 105. pants: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

Satversmes 112. pants: “Ikvienam ir tiesības uz izglītību. Valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību. Pamatizglītība ir obligāta.”

Satversmes 113. pants: “Valsts atzīst zinātniskās, mākslinieciskās un citādas jaunrades brīvību, kā arī aizsargā autortiesības un patenttiesības.”

Lietas fakti

Lieta tika ierosināta pēc 2013. Saeimas deputātu pieteikuma. Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka apstrīdētās normas pārkāpj Satversmes 112. pantā ietvertās tiesības uz izglītību, kā arī Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu, skatot tās kopsakarā Satversmes 1. panta tvērumā ietilpstošo tiesiskās paļāvības principu.

Pēc pieteikuma iesniedzēju ieskata, apstrīdētās normas ierobežojot privāto augstskolu, to mācībspēku un studējošo tiesības. Nosakot pienākumu izkopt un attīstīt latviešu valodu un ierobežojot iespējas īstenot studiju programmas svešvalodās, apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežojot augstskolu autonomiju. Apstrīdētās normas arī ierobežojot privāto augstskolu mācībspēku akadēmisko brīvību īstenot studiju programmas svešvalodās. Tāpat esot ierobežota arī studentu akadēmiskā brīvība, jo tie nevarot izvēlēties iegūt augstāko izglītību svešvalodās īstenotās studiju programmās.

Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 105. pantā noteiktās privāto augstskolu tiesības uz iegūtās licences pamata veikt komercdarbību un par maksu sniegt augstākās izglītības pakalpojumu. Apstrīdētās normas pārkāpjot arī Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskās paļāvības principu, saskaņā ar kuru privāto augstskolu dibinātājiem radusies tiesiskā paļāvība uz to, ka tie varēs gūt labumu no sava īpašuma izmantošanas. Tāpat apstrīdētās normas ierobežojot ar Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 49. pantu aizsargāto uzņēmējdarbības brīvību un veidojot konkurences tiesību ierobežojumu.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka ar apstrīdētajām normām radītais tiesību ierobežojums neesot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jo tas neesot ticis pietiekami pamatots un apspriests. Turklāt neesot vērtēta tā atbilstība Eiropas Savienības (turpmāk – ES) tiesībām.

Apstrīdētās normas neesot efektīvs līdzeklis to mērķu – valsts valodas izkopšana un augstākās izglītības pieejamība – sasniegšanai. Tos varot sasniegt ar saudzējošākiem līdzekļiem, piemēram, valodu noteikumu attiecināšanu uz augstskolām, ņemot vērā to sasniegumus. Arī labums, ko sabiedrība gūst no apstrīdētajām normām, esot mazāks nekā personu tiesību ierobežojums.

Tiesas secinājumi

Par to, kā tiek vērtēta apstrīdēto normu satversmība

Satversmes tiesa norādīja, ka lietā ir divi pamatjautājumi – par privāto augstskolu tiesībām nodarboties ar uzņēmējdarbību un par augstākās izglītības studiju programmu īstenošanu svešvalodās privātajās augstskolās. Satversmes tiesa katru no šiem ierobežojumiem izvērtēja atsevišķi, visupirms aplūkojot apstrīdēto normu atbilstību tiesībām uz īpašumu, tostarp tiesiskās paļāvības principa kontekstā. Pēc tam Satversmes tiesa vērtēja apstrīdēto normu atbilstību tiesībām uz izglītību. [21.]

Par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam un Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam:

Satversmes tiesa secināja, ka izskatāmajā lietā tiesiskās paļāvības princips ir cieši saistīts ar iespējamo īpašuma tiesību ierobežojumu. Tādējādi, pārbaudot iespējamo personas īpašuma tiesību ierobežojumu, tas aplūkojams kopsakarā ar tiesiskās paļāvības principu. [22.]

Satversmes tiesa norādīja, ka Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu aptver ikviena tiesības izmantot savu īpašumu, tostarp, nodarbojoties ar uzņēmējdarbību. Šo tiesību konkretizāciju ietekmē ES tiesības, kas ir neatņemama Latvijas tiesību sistēmas sastāvdaļa. LESD 49. pants noteic ES dalībvalstu pilsoņu brīvību veikt uzņēmējdarbību. Līdz ar to Satversmes 105. pants ir konkretizējams kopsakarā ar šajā normā ietverto uzņēmējdarbības brīvību. [23.1.]

Eiropas Savienības Tiesa (turpmāk – EST) jau iepriekš ir lēmusi, ka studiju programmu īstenošana par atlīdzību var ietilpt brīvības veikt uzņēmējdarbību piemērošanas jomā. Taču tās izskatīšanā šobrīd atrodas lieta par Ungārijas augstākās izglītības regulējumu, kas ir saistīta ar tiesību jautājumiem, kuriem var būt būtiska nozīme konkretizējot Satversmes 105. pantu izskatāmajā lietā. Tādēļ Satversmes tiesa norādīja, ka izskatāmās lietas ietvaros visupirms būtu nepieciešams noskaidrot LESD 49. pantā ietvertās uzņēmējdarbības brīvības saturu, vienlaikus apsverot jautājumu par to, vai Satversmes tiesai nav pienākums vērsties EST ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu. [23.2.]

Par lietas sadalīšanu

Satversmes tiesa uzskatīja par nevēlamu situāciju, kurā jautājums par apstrīdēto normu atbilstību Satversmei netiktu vismaz daļēji atrisināts ilgāku laika posmu. Tādēļ Satversmes tiesa nolēma sadalīt lietu Nr. 2019-12-01 lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam” un lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam”. [23.2. – 23.3.]

Lai veicinātu sadalīto lietu vispusīgu un ātru iztiesāšanu, kā arī lemtu par jautājuma uzdošanu EST prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai, lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam” Satversmes tiesa nolēma atsākt izskatīšanu pēc būtības. Savukārt lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam” taisīt spriedumu. [23.4.]

Par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. un 113. pantam:

Satversmes tiesa norādīja, ka tiesības uz augstāko izglītību atzīstamas par vienu no tiesību uz izglītību aspektiem. Augstākā izglītība apvieno divus savstarpēji nenodalāmus aspektus – izglītības procesu un zinātnisko darbību un pētniecību. Tādēļ, ņemot vērā augstākās izglītības ciešo saistību ar zinātniskās, mākslinieciskās un citas jaunrades brīvību, kā arī Satversmes vienotības principu, lietā nepieciešams izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. pantam kopsakarā ar Satversmes 113. pantu. [24.]

Tiesības uz izglītību augstākās izglītības pakāpē nav iespējams realizēt bez mācībspēku un studējošo akadēmiskās brīvības un izglītības iestāžu autonomijas. Satversmes 112. un 113. pantā ietvertā akadēmiskā brīvība saistāma ar augstskolu mācībspēku tiesībām brīvi veikt pētījumus tiem interesējošās jomās, apmainīties ar idejām un paust savus viedokļus. Tāpat akadēmiskā brīvība aptver studējošo tiesības nodarboties ar zinātnisko jaunradi un izvēlēties studiju virzienu un programmu valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvarā. Šīs

tiesības nepieciešamas, lai augstākā izglītība veicinātu sabiedrības labklājību un ilgtspējīgu attīstību. [25.1.]

Augstskolu studējošo un mācībspēku akadēmiskās brīvības īstenošanai un aizsardzībai nepieciešamas ar autonomiju apveltītas augstskolas. Augstskolas savas autonomijas ietvaros var pieņemt no ārējā spiediena brīvus lēmumus akadēmiskās brīvības nodrošināšanai. [25.2.]

Ņemot vērā pieteikumā sniegtos argumentus un citus lietas materiālus, Satversmes tiesa norādīja, ka izskatāmajā lietā vērtējama apstrīdēto normu atbilstība Satversmei tiktāl, ciktāl tās attiecas uz privāto augstskolu mācībspēku un studējošo, kā arī privāto augstskolu Satversmē ietvertajām tiesībām. [26.]

Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešo teikumu

Vērtējot Augstskolu likuma 5. pantā ietvertā privāto augstskolu uzdevuma izkopt un attīstīt valsts valodu atbilstību Satversmei, Satversmes tiesa secināja, ka valstij ir pienākums izveidot tādu augstākās izglītības sistēmu, kas nodrošina izglītības iestāžu darbību visas sabiedrības interesēs. Ar Augstskolu likuma 5. pantā ietverto uzdevumu izkopt un attīstīt valsts valodu, likumdevējs ir konkretizējis valsts pozitīvo pienākumu, radot tādu augstākās izglītības regulējumu, kas noteic augstskolu darbību sabiedrības interesēs. Līdz ar to Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešais teikums atbilst Satversmes 112. pantam kopsakarā ar Satversmes 113. pantu. [27.]

Par Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punktu

Satversmes tiesa secināja, ka Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežo privāto augstskolu mācībspēku akadēmisko brīvību izstrādāt un docēt studiju kursus svešvalodās Latvijas privātajās augstskolās, jo šis regulējums ietekmē augstskolu mācībspēku iespēju iesaistīties studiju programmās svešvalodās. [29.1.]

Satversmes tiesa norādīja, ka līdzīgi kā citās izglītības pakāpēs arī augstākajā izglītībā no Satversmes 112. un 113. pantā ietvertajām tiesībām neizriet tiesības prasīt akreditēt

studiju programmas sev vēlamā svešvalodā un iegūt valsts atzītu augstākās izglītības diplomu par sekmīgu šādu studiju programmu apguvi. Taču Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežo to studējošo tiesības, kas jau uzņemti pirms apstrīdēto normu spēkā stāšanās izveidotajās svešvalodās īstenotajās studiju programmās. Šīs apstrīdētās normas rada situāciju, kurā, izmantojot tiesības pārtraukt studijas un pēc tam tās atsākt, atsevišķi studējošie var neiegūt diplomu par augstāko izglītību, jo, beidzoties pārejas noteikumos noteiktajam termiņam, augstskola tādu vairs nebūs tiesīga izsniegt. [29.3.]

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa ierobežo privātās augstskolas studiju programmu svešvalodās veidošanā un īstenošanā, jo tas iespējams tikai šajā normā noteiktajos gadījumos. Tādējādi Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežo privāto augstskolu autonomiju. [29.4.]

Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdēto normu pieņemšanas process atbilst labas likumdošanas principam. Apstrīdētās normas vairākkārt tika aplūkotas Saeimas atbildīgajā komisijā. Tās arī uzskatāmas par daļu no ilgstoši īstenotas izglītības reformas, kuras ietvaros diskutēts arī par apstrīdēto regulējumu. Kaut arī likumdevējs šķietami nav vērtējis apstrīdēto normu atbilstību ES tiesībām, apstrīdētās normas izskatāmās lietas kontekstā regulē jomu, kas ir ES dalībvalstu kompetencē. Turklāt Satversmes tiesa nesaskatīja pamatu atzīt, ka gadījumā, ja, pieņemot apstrīdētās normas, izglītības jomā tiktu izvērtēta to atbilstība ES tiesībām, Saeima būtu pieņēmusi citādu lēmumu. Tādējādi Satversmes tiesa atzina, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu. [31.]

Apstrīdētās normas stiprina valsts valodas lomu augstākajā izglītībā. Tādējādi to radītā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir demokrātiskas iekārtas un citu personu tiesību aizsardzība. [32.]

Satversmes tiesa arī secināja, ka ar apstrīdētajām normām radītais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo apstrīdētās normas uzlabo studējošo valsts valodas prasmes, kā arī stiprina latviešu valodas lomu zinātnē un izkopj tās lietojumu dažādās zinātnes nozarēs. [34.]

Tomēr Satversmes tiesa atzina, ka pastāv saudzējošāki līdzekļi leģitīmā mērķa sasniegšanai. Par vienu no tādiem atzīstams visaptverošs visu privāto augstskolu

kvalitātes izvērtējums, uz kura pamata tiktu piešķirta atļauja īstenot studiju programmas svešvalodās. Kaut arī ar augstskolu un studiju programmu akreditāciju jau šobrīd tiek izvērtēta privāto augstskolu sniegtās augstākās izglītības kvalitāte, šo procesu ietvaros netiek veikts izvērtējums par to, vai konkrētā privātā augstskola nodrošina pietiekami kvalitatīvu augstāko izglītību, lai drīkstētu īstenot studiju programmas svešvalodās. Tāpat arī regulējums, kas atsevišķām zinātnes nozarēm vai noteikta līmeņa studijām paredzētu izņēmumus no Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas, mazāk ierobežotu augstskolu autonomiju un akadēmisko brīvību. Likumdevējs nav pienācīgi izvērtējis tādu alternatīvu līdzekļu esību, kuri studējošo, mācībspēku un augstskolu tiesības aizskartu mazāk. [35.]

Par brīdi, kad apstrīdētās normas zaudē spēku:

Satversmes tiesa norādīja, ka apstrīdētās normas regulē būtisku augstākās izglītības aspektu. Turklāt likumdevējam ir nepieciešams laiks, lai izstrādātu Satversmes 112. un 113. pantam atbilstošu valodu regulējumu privātajās augstskolās. Tādējādi apstrīdētās normas – Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts – atzīstamas par spēkā neesošām no 2021. gada 1. maija. [36.]

Satversmes tiesa nosprieda:

1. Sadalīt lietu Nr. 2019-12-01 lietās:

a) lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam” un

b) lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam”.

2. Atzīt Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešo teikumu, ciktāl tas attiecas uz privātajām augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 112. un 113. pantam.

3. Atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 49. punktu, ciktāl normas attiecas uz privātajām augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 112. un 113. pantam un spēkā neesošu no 2021. gada 1. maija.

4. Lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam” atsākt lietas izskatīšanu pēc būtības tiesas sēdē rakstveida procesā 2020. gada 14. jūlijā.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī. Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā: http://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/07/2019-12-01_Spriedums.pdf#search=2019-12-01

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Ketija Strazda

Satversmes tiesas

Sabiedrisko attiecību un
protokola nodaļas vadītāja

Ketija.Strazda@satv.tiesa.gov.lv

67830749, 26200580